

Світлана ОРЛИК
ORCID: 0000-0002-6280-9273

**ДО ПИТАННЯ СТАНУ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ НА
ОКУПОВАНИХ РОСІЄЮ ТЕРИТОРІЯХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ТА
ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

**ON THE ISSUE OF THE STATE OF THE FOOD MARKET IN THE
RUSSIAN-OCCUPIED TERRITORIES OF EASTERN HALICHINA AND
NORTHERN BUKOVINA DURING THE FIRST WORLD WAR**

У період російської окупації територій Східної Галичини та Північної Буковини проблеми з відсутності харчів та товарів першої необхідності досягали найвищого рівня – тотального голоду. У січні 1915 р. газета «Діло» писала: «у м. Львові, як і по всій Східній Галичині, дорожнеча. Передовсім дається відчувати брак палива, <... > деякі конечні річи як сіль, нафта, сірники, вугіль, дерево, дуже дорогі і не можна їх дістати. Довіз поживи до сіл дуже тяжкий і нарід – як сказано – вже нині пухне з голоду» (Російська адміністрація, 1915 : 3). На фоні явної нестачі товарів ціни зростали непомірними темпами. Розглянемо проблему стану продовольчого ринку на окупованих росією західноукраїнських землях під кутом зору зростання цін.

Під час досліджень соціально-економічного становища місцевого населення Східної Галичини та Північної Буковини під час російської окупації в роки Великої війни питання росту цін побіжно розглядали вітчизняні вчені: І. Берест (Берест, 2009), І. Кучера (Кучера, 2005), І. Лозинська (Лозинська, 2017), О. Мазур та О. Сухий (Мазур & Сухий, 2000), О. Мазур та І. Патер (Мазур & Патер, 2007), С. Орлик (Орлик, 2017; Орлик, 20018; Орлик, 2019; Орлик, 2022; Орлик, 2023). Спеціальним дослідженням, присвяченим ціновій політиці російської окупаційної влади у цьому регіоні в часи Першої світової війни, є стаття С. Орлик (Орлик, 2018а). Історіографію даного питання розглянув В. Великочий (Великочий, 2005).

Невпинний ріст цін на продукти та товари першої необхідності в умовах російського військового вторгнення на терени Східної Галичини і Північної Буковини був зумовлений рядом факторів:

- розорення економіки регіону в цілому та сільськогосподарського сектору зокрема (суттєве скорочення посівних площ, нестача посівного матеріалу, нестача тяглової сили та засобів виробництва);
- параліч зовнішньої торгівлі: складна логістика та невизначеність зі справлянням мита на старому кордоні з російською імперією (Орлик, 2023), втрата зовнішньо-торгівельних зв'язків з іншими країнами;

- утруднення внутрішньої торгівлі: магазини які залишилися не розграбованими російськими військами працювали з високими ризиками та складнощами під примусом з боку окупаційної влади (Орлик, 2018 а). Водночас, низький рівень підприємницької активності був зумовлений прийняттям окупаційною владою 11 листопада 1914 р. «Тимчасових правил щодо в'їзду в Галичину осіб з губерній Російської імперії, виїзду з Галичини і рух в середині Галичини», котрими запроваджувався суворий контроль за пересуванням цивільних осіб на окупованій території та за її межі, що негативно вплинуло на пересувну і стаціонарну торгівлю між населеними пунктами (Орлик, 2018 б : 56);

- ускладнення розрахункових операцій, пов'язаних з одночасним знаходженням в обігу австрійської корони та російського рубля і вимивання з обігу дріб'язкової монети;

- реквізиції та закупівлі сільськогосподарської продукції за заниженими цінами, які примусово здійснювалися інтендантською службою та цивільною окупаційною владою у місцевого населення, суттєво впливали на пропозицію важливих груп товарів на споживчому ринку тощо (Орлик, 2019; Коріненко, Терещенко, Старка, Киданюк, 2016 : 66). Адже, «для ефективного забезпечення армії у военний період використовувалися місцеві ресурси, такі як хліб, пшениця та інші продукти, реквізовані на окупованих територіях» (Зуляк, Богдан, 2024 : 46).

Увесь цей комплекс проблем створював на продовольчому ринку ситуацію, коли при високому рівні попиту на товари мала місце низька пропозиція цих товарів – що спричиняло критичний дефіцит, а відповідно й різкий ріст цін. Динаміка росту цін мала різні темпи зростання залежно від виду продуктів (борошно, сіль, масло, м'ясо, яйця тощо) та товарів першої необхідності (сірники, мило, свічки, керосин, дрова тощо) (Орлик, 2018 б : 51–52).

Закономірним можна вважати те, що на дефіцит харчових продуктів та товарів першої необхідності ринок реагував негативними тенденціями, такими як: спекуляція, приховування товарів, торгівля неякісними продуктами тощо. Окупаційна влада отримувала багато скарг з цього приводу, а тому видавала відповідні обов'язкові постанови, якими торгівцям заборонялося: штучне підвищення цін на товари першої необхідності; продаж за завищеними цінами товарів, на які встановлювалися фіксовані ціни (такси); здійснювати продаж зіпсованих і непридатних для вживання продуктів; обважувати покупців під час продажу продуктів та товарів; приховувати на складах, магазинах, коморах, та інших місцях продукти з метою підняття цін; скуповувати перекупщикам продукти харчування з метою створення штучного дефіциту та подальшою реалізацією їх на базарах (ДАЧО, ф.958, спр.17 : 4). До порушників вище

перелічених вимог цією ж постановою передбачалася сувора відповідальність – позбавлення волі до трьох місяців або сплата штрафу в сумі до трьох тис. руб.

Звичайно, безконтрольний ріст цін на фоні скорочення товарної пропозиції загрожував місцевому населенню голодом і поширенням різних захворювань. Водночас і самій окупаційній владі ставало дедалі складніше здійснювати закупівлі та реквізиції продуктів харчування для потреб російської армії та утримання цивільної окупаційної влади (Орлик, 2019). Тож цивільна окупаційна влада вдавалася до ряду примусових директивних заходів:

- посилення контролю за торгівлею в стаціонарних магазинах та закладах громадського харчування, на ярмарках, базарах тощо (в т. ч. затверджувалися обов'язкові графіки роботи) (Орлик, 2018 а : 137–141);

- запроваджувалися граничні максимальні ціни (такси) на продукти та товари першої необхідності. Здійснювався постійний моніторинговий контроль продовольчого та паливного ринку для встановлення фіксованих довідкових цін (Орлик, 2018 : 279–324);

- запроваджено дозвільну системи на здійснення торгівлі й промислів;

- виявлення магазинів покинутих власниками та організація конфіскації продуктів і товарів з них;

- виявлення запасів австрійського продовольчого військового фонду та їх конфіскація;

- посилювалися контрольні заходи

Таким чином, зі вступом російських окупаційних військ у Східну Галичину та Північну Буковину відбулася руйнація усіх сфер економіки регіону, були розорені як зовнішні, так і внутрішні торговельні зв'язки, відбулося ускладнення розрахункових операцій тощо. У комплексі всі ці причини призвели до критичної нестачі продуктів харчування та товарів першої необхідності, а відповідно і до різкого зростання цін на них. На тлі зростання цін відбувалася тінізація продовольчого ринку, поширювалася спекуляція та приховування товарів, мала місце торгівля неякісними харчовими продуктами тощо. Проте примусові адміністративні заходи та заборони, які супроводжувалися жорсткими санкціями до місцевих жителів та підприємців з боку окупаційної влади, не змогли зупинити негативні інфляційні процеси та ріст цін, а лише локально стримували їх.

Джерела та література

1. Берест, І. (2009). Соціальне становище населення Східної Галичини і Західної Волині в роки Першої світової війни: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів. 22 с.

2. Великочий, В. С. (2010). Австро-Угорська політика в Галичині періоду Першої світової війни: штрихи до аналізу української історіографії. *Проблеми історії України XIX-XX ст.* Вип. XVII. С. 373–389.
3. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). Ф.958. Оп.1. Спр.17. Арк.4.
4. Зуляк, І., Богдан, Я. (2024). Матеріально-фінансове забезпечення російської окупаційної армії у Тернопільській губернії (1914–1915 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* Серія: Історія. № 1. С. 41–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.1.6>
5. Корнієнко, П. С., Терещенко, В. Д., Старка, В. В., Киданюк, А. В. (2016). Податки і повинності в галицькому селі (кінець XVIII – середини XX ст.). Тернопіль. 200 с.
6. Кучера, І. В. (2005). Наслідки політики російського окупаційного режиму для східногалицьких земель (1914–1917 рр.). *Україна соборна: зб. наук. статей. Історична регіоналістика в контексті соборності України.* Вип. 2. № 3. С. 253–260.
7. Лозинська, І. Г. (2017). Організація російського цивільного управління у Галичині (серпень-вересень 1914 року). *Східноєвропейський історичний вісник.* Вип. 2. С. 21–30.
8. Мазур, О. Я., Патер, І. Г. (2007). Галицька «Руїна»: соціально-економічне становище Східної Галичини (1914–1915 рр.). *Держава та армія. Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* № 584. С. 44–52.
9. Мазур, О. Я., Сухий, О. М. (2000). Українське населення Галичини на початку Першої світової війни: агресивні акції австрійської влади. *Держава та армія. Вісник Національн. університету «Львівська політехніка».* № 408. С.73–78.
10. Орлик, С. В. (2019). Закупівлі та реквізиції у селян Східної Галичини й Буковини під час російської окупації у роки Першої світової війни. *Український селянин.* №21. С.34–40. DOI: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2019-21-34-40> .
11. Орлик, С. В. (2018). Фінансова політика російського уряду на окупованих територіях Галичини і Буковини в період Першої світової війни (1914-1917 рр.): монографія. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 716 с.
12. Орлик, С. (2017). Економічне становище та податна здатність селян Галичини і Буковини в період російської окупації в часи Першої світової війни. *Український селянин.* №18. С. 93–99.
13. Орлик, С. (2018 а). Криза внутрішньої торгівлі на окупованих Росією територіях Галичини і Буковини в період Першої світової війни та вплив її на продовольчий ринок. *Україна – Європа – Світ: міжнародний зб. наук.*

праць. Серія: *Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль: Тернопільський націон. педагогічний ун-т імені Володимира Гнатюка. Вип. 21. С.137–146.

14. Орлик, С. (2022). Мародерство, грабежі і розбій під час російської окупації Східної Галичини та Північної Буковини в роки Першої світової війни. *Український історичний журнал*. №2. С. 4–16. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.02.004>

15. Орлик, С. (2023). Митні кордони та установи російської окупаційної влади в Галицько-Буковинському генерал-губернаторстві у роки Першої світової війни. *Помежів'я історії. Націотворчі, культурні та туристичні виміри минулого і сьогодення України: Колективна монографія*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ. С. 64–75.

16. Орлик, С. (2018 б). Цінова політика російської окупаційної влади на території Галичини і Буковини в період Першої світової війни. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль: В-во ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Вип. 1. Ч. 1. С. 48–58.

17. Російська адміністрація. *Діло*. № 212 (4) (30 січня). 1915. С. 3.

Олександр БОНДАРЕНКО
ORCID: 0000-0001-8582-513X

МІЩАНСТВО НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1785–1917 рр. ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ

TOWNSFOLK OF THE DNIEPER UKRAINE IN 1785-1917 AS AN OBJECT OF THE STUDY OF SOVIET HISTORIOGRAPHY

Одним із важливих напрямів дослідження історії міст Наддніпрянської України в 1785–1917 рр. є всебічне вивчення населення, зокрема його найчисленнішої верстви – міщанства. Адже саме воно було основним носієм нового, модерного міського способу життя, котрий тоді зароджувався та формував характерні риси міст і творив міську культуру.

Актуалізація проблеми формування в сучасній Україні громадянського суспільства, спроби створення цивілізованих ринкових відносин та середнього класу спричиняє підвищення наукового зацікавлення до вивчення міщанства, котре мало істотний вплив на соціально-економічні й соціокультурні процеси в тодішніх містах України. Міщанство становило важливу та динамічну соціальну групу міського населення, яка значно вплинула на розвиток міської